

Ruth Ke'elikōlani, Ke Ali'i Kūpa'a

‘O Pepeluali ka Mahina ‘Ōlelo Hawai‘i ma ka ‘āina nei, a ‘o ia ka mahina hānau o Ruth Ke'elikōlani, ke ali'i kūpa'a ma hope o ka 'ōlelo. Ua hānau 'ia 'o ia ma ka makahiki 1826, a ua alaka'i 'o ia iā Hawai'i Mokupuni ma ke kūlana he kia'āina. 'O Kamehameha Nui ko Ke'elikōlani kupunakāne kuakahi, a ua ili ka nui o ka 'āina 'ohana Kamehameha ma luna ona.

No Ke'elikōlani ka waiwai nui a puni o Hawai'i i kona wā, ua hiki iā ia ke kū'ai i nā 'ano mea hou loa o ka honua. Ua kūpa'a na'e 'o ia i ka 'ōlelo, ka pili 'uhane, a me ka nohona Hawai'i kahiko ma loko nō o ka lilo nui o ia mau mea kahiko i ka nohona o waho. Ua wali iā Ke'elikōlani ka 'ōlelo Pelekānia, ua koho na'e 'o ia i ke kūpa'a ma ka 'ōlelo Hawai'i, ma loko nō o ka pono e māhele 'ōlelo no ka po'e 'ōlelo Hawai'i 'ole.

Pa'a ka inoa o ko Ke'elikōlani kupunakāne kuakahi ma luna o kona ho'oilina ō mau. Ma ko Ke'elikōlani hala 'ana, ua waiho 'ia kona mau waiwai a pau i ke ali'i Bernice Pauahi: he 353,000 'eka 'āina ma 'ō a ma 'ane'i o Hawai'i. Ua waiho 'o Pauahi i ia waiwai no ka ho'okumu i hālau ho'ona'auao, kahi i ulu ai ka na'auao o mau kaukani Hawai'i 'ōpio mai kona wehena ma ka makahiki 1887 a hiki i kēia – Nā Kula 'o Kamehameha.

Aia nā haumāna puka Kamehameha ma ka piko o ke aukahi ho'ōla 'ōlelo Hawai'i. Ma waho aku o nā papa 'ōlelo Hawai'i ma nā kahua kula Kamehameha 'ekolu, ua kāko'o nui ko Pauahi waiwai i ka ho'ona'auao 'ōlelo Hawai'i ma nā honua like 'ole: he ho'oilina kūpono no Ke'elikōlani, ke ali'i kūpa'a i ka na'auao kahiko.